

*

ძველი პრესის ფურცლებიდან

ივერია

ბათუმი დღეს. ბათუმის მუშების ლაპარაკს რომ ყური დაუგდოს კაცმა, სულ იმაზე აქვს ბაასი, რომ ბათუმის ნავთის ქარხანა ბ. პალაშკოვსკისა უყიდნია გამოჩენილს ევროპიელს მდიდარს როტშილდსაო. უსაფუძვლოდაც არ ლაპარაკობენ: ახალი მმართველი ამ დიდის ქარხნისა, რომელიც ერთსა და ორს კი არ ჰკვებავს, ახალ წესებს შემოიღებს საქმის წარმოებისას, ახალს მმართველებს დანიშნავს ყველა განსაკუთრებულს განყოფილებას ამ ქარხანაში დღეს თავისი ცალკე გამგე ჰყავს, რომელსაც ასე თუ ისე შეკთვისებიან მუშა და სხვა მოხელენი „შეჩვეული ჭირი სჯობია შეუჩვეველს ღხინსაო“, ხომ მოგეხსენებათ. დიად, დიდ ცვლილებებს მოედიან ნავთის ქარხნის წარმოებაში. ვნახოთ რა იქნება, ჩვენის საქართველოს ყველა ქალაქებში, როგორც საზოგადო ხმა ღაღადებს, საშინლად თურმეა დაცემული აღებ-მიცემობა. ეს უნდა იყოს მიზეზი, რომ ბათუმი აივსო განსაკუთრებით თფილისის ქალაქის წვრილმან ვაჭრებით, ხელოსნებით, მაღაკნებით. საქმის დროს ეს ამოტვლა ხალხი სულ საქმეზეა დაფანტული, მაგრამ უნდა გენახათ ამ დღესასწაულებში! ბათუმის გარშემო ამწვანებული ველები სავსე იყო ამ ხალხით. აქ ზურნა, იქ თარი, ჭიანჭური. ისე, რომ დღესასწაულებს უფრო „ჩვენებური“ ხასიათი ჰქონდა. კვირა-ცხოვლობას ისეთი ბურთის თამაშობა იყო, რომელსაც მთელი ბათუმის მცხოვრებნი სიამოვნებით უყურებდნენ. ბურთის თამაშობა გათავდა ღამის 10 საათზე. ღელო იმერლებს და გურულებს დარჩათ. მოპირდაპირეთ, ამათ ჰყავდათ მეგრელები და აფხაზები.

შინაურს დროს გატარებაც დაეტყო „ჩვენებური“ ხასიათი. ღოტი, „ვეწერაები“ ამავე რიგსა და კვალზე იმართებიან აქა, როგორც გორში. ეს ყველაფერი კარგი, მაგრამ ამ ბოლო დროს ბათუმსაც, ამ ჩვენის ქვეყნის დროებითს კალიფორნიასაც ნელ-ნელა უჩივიან. აქაც დეეტყო ყველაფერს საზოგადო მეუდრეობა და ქესატობაო.

უფურადღებოთ ვერ დავსტოვებთ ერთს გარემოებას, რომელზედაც დღეს არამც თუ ბათუმელები, მთელი გურია ლაპარაკობს. ეს გარემოება გამოჩენილის ყანაღის ღომჯარიას მოკვლამ გამოიწვია... ამ საქმეზედ ფიცხელი გამოძიება სწარმოებს. ადმინისტრაციამ რიგისამებრ საქმე გარდასცა ბათუმის ადგილობრივს გამოძიებელს, ბატონს მიქელაძეს. გულით და სულით ვინატრებთ, რომ ეს საქმე ტყუილი გამომდგარიყოს, რომ გამოძიებლის იქით აღარ წასულიყოს, რითაც ბოდიში მოეხდებათ საზოგადოების და მთავრობის წინაშე იმ საპატიო პირთ, რომელთაც ის ბარბაროსობა ჰპრადღებათ.

ერთი ამბავიც და კმარა: ამას წინათ ერთი ნაცნობი აჭარელი მაჰმადიანი ქართველი შემხვდა, რომელმაც ტირილით შემომჩივლა, რომ საბაჟოს საყარაულოზე სალდათებმა ცხენის უნაგირის ქვეშ მინახეს რამდენიმე „ალაბი“ ჩითით, რომელიც კონტრაბანდათ იცნესო. საბაჟომ ჩითი ჩამომართვაო, ბაჟი ერთი ხუთად გადამახდევინაო, მაგრამ შვიდთუმნიანი ცხენიც გამოიყიდაო... ამ გარემოებას თურმე ყურადღება მიაქცია საბაჟოს გამგეობამ, რომელსაც უკვე უცნობებია ეს გარემოება დეპარტამენტისათვის. ველით განკარგულებას.

ხუმარა

გაზ. „ივერია“, 1886 წ. 1 მაისი, N 94, ხუთშაბათი

ბათუმი, 16 მაისს. ამ დღეებში მობრძანდა აქ გურია-სამეგრელოს ახალი ეპარქიის მმართველი, ყოვლად უსამღვდელო ეპისკოპოსი გრიგორი. მეორე დღესვე, მოსვლისთანავე ყოვლად უსამღვდელო გრიგორმა დაათვალიერა ბათუმის სასწავლებლები. როცა ეპისკოპოზი შებრძანებულია ქართველა შორის წერა-კითხვის გა-

მავრცელებელი საზოგადოების სკოლაში, შემდეგი სიტყვით მიუმაართავს მაჰმადიან ქართველთა მოსწავლეთათვის: „ თქვენ შვილებო ჩვენი ძველებური ძმები ხართ. ეს მხარე ძველადვე ძალდატანებით მოაშორეს საქრისტიანო მხარეს, საქართველოს და გაამაჰმადიანეს: ამას თქვენც გაიგებთ, თუ ისწავლით გულს მოდვინედ, მხოლოდ სწავლა შეგვაერთებს ორს დიდი ხნით დაკარგულ ძმებსაო“. ქრისტიან მოსწავლეთ ჰკითხა თურმე ეპიზოპოსმა განმარტებით ლოცვა უფლისა და შემდეგი სიტყვებით გამოეთხოვა: „ისწავლეთ შვილნო ბეჯითადა, რომ სასარგებლონი გამოხვიდეთ მეფისა და მამულისათვის“. კვლავ მაჰმადიანებს მიმართა ყოვლად უსამღვდელო გრიგორმა, წააკითხა „ყორანი“. მაჰმადის სჯულის ხოჯას სთხოვა გადაეთარგმნა ის ადგილი „ყორანისა“, რომელიც ემაწვილებმა წაილითხეს, მაგრამ ხოჯამ ვერ გადათარგმნა, რადგანაც არაბულად არის დაწერილი „ყორანი“. რაც კი სიტყვამ მოიტანა, ბათუმელ მაჰმადიან ქართველებზე ლაპარაკი „ივერიის“ მკითხველებს გაეუზიარებ რამდენიმე ცნობას აქაურობაზე.

უნდა მოგახსენოთ, ისლამი საშინელი მტერი ყოფილა ეროვნებისა. ისლამის დროშის ქვეშ მხოლოდ ერთი საზოგადო ერი , სხვა-და-სხვა ეროვნებისაგან შემდგარი, სდგას - თათრობა. აქ ადგილი არ აქვს არც სომეხს, არც ქართველს და არც სხვას. ამ აზრით, ოსმალეთში რომ იტყვიან „გურჯი“ თათარიო, ის კი არ გამოდის, ქართველი თათარიო. აქ ისეთივე აზრია, როგორც მაგალითებს ანატოლიის თათარი, სტამბოლელი თათარი, მისირის თათარი და სხვა. აქ მხოლოდ ადგილის სახელწოდებაა და არა ეროვნებისა. ბათუმის მაზრაში გაუნათლებელი ხალხი თავის თავს „გურჯს“ თამამად და თავმოწონებით ეძახის, მაგრამ სახელწოდება „ქართველი“ კი ეჩოთირება. შეგნებულნი და განვითარებულნი (რასაკვირველია შედარებით) მაჰმადიანნი ქართველნი, რომელთაც იციან, რომ სარწმუნოება სხვაა და გვაროტომობა, ჩამომავლობა, ეროვნება სხვა, „გურჯს“ უწოდებს თავის თავსა იმ აზრით, როგორც საზოგადოდ ქართველნი თავიანთ თავს ქართველს ეძახის. ამას წინათ ერთს სასიამოვნო მასალათს შევესწარი აქაურს მაჰმადიანთ შორის. ერთი ფრიად პატივცემული ქართველი მაჰმადიანი კაცი ეფენდი, განათლებული, თავის თანა-მოძმეთ - მაჰმადიანებს აი რას ეუბნებოდა: „ქრისტიანები მთელს დუნიაზე სცხოვრობენ. მათში ყველა ერთი ჩამომავლობისა კი არ არის - ქართველიც ქრისტიანი არის, , რუსიც, ფრანციც, ბერძენიც. ქრისტიანი ქართველი თავის თავს არც რუსს ეძახის, არც ბერძენს, არც ფრანგს. იგი ქართველი ქრისტიანია, როგორიც ქრისტიანი რუსი, ქრისტიანი ბერძენი, ქრისტიანი ფრანგი. სარწმუნოება რა შუაშია? ჩვენ თათრები ვართ სარწმუნოებით, მაგრამ ჩამომავლობით კი ქართველები, ისეთივე ქართველები, როგორც ქრისტიანი ქართველები არიან“. ჩვენდა სასიამოვნოდ, „გურჯი“ - ტერიტორიული ცნება, მალე შეიცვლება ეროვნულს ცნებად, ე.ი. გურჯი იმავე ქართველს აღნიშნავს, როგორც მიღებულია საზოგადოდ. ერთს ხალხურ გადმოცემას მოვკარ ყური, რომელიც უნდა გარდავსცე უსათუოდ „ივერიას“: როდესაც სულტან სელიმი შევიდა თურმე გონიოს ციხეში (ახლაც არის ეს ციხე მოსადიდის ხეობაში) და აქედგან თავზარი დასცა მესხებს, რომელსაც ძალათი ამაჰმადიანებდა, ამ ხანებში ცაგველები (ქობულეთის ნაწილია) შეიკრიბენ ერთად, მივიდნენ სელიმთან და უთხრეს, რომ მათუ ნებით სურთ მიიღონ მაჰმადიანობა. ეს ამბავი ისე ესიამოვნა მძვინვარე „დესპოტს“ აღმოსავლეთისას, რომ მაშინვე განსაკუთრებით ფორმანით გაანთავისუფლა ჩაგველები ყოველგვარის გადასახადებისაგან.

რამდენად მართალია ეს ზეპირსიტყვაობით დაცული ამბავი, რა მოგახსენოთ, მხოლოდ საფიქრებელი კია, რომ ამ გარდმოცემასთან უთუოდ რაიმე კავშირი უნდა ჰქონდეს იმ გარემოებას, რომ დღესაც ოსმალეთის მთავრობისგან არავითარიმე „თაფები“ არა აქვთ ჩაგველებს მიწა-წყალზე, მთა და ბარზე. „თაფმა“, როგორც აღრევაკ ვამბობდი „დროებაში“, ბათუმის მაზრა ოსმალეთის პოლიტიკურ ურთიერთობას, წყობილებას შეახორცა. თავით მიწა არავისი საკუთრება არ არის, მხოლოდ იგი მიწა არის ალაჰის და სულტანისა. ეს გარემოება მით უფრო საინტერესოა.

სოა, რომ ჩაგველებს თუ თავი არ მისცეს, მაშ იმათ ისევ საქართველოს მეფეების სიგელით უნდა სწეროდეთ ეს მიწები.

ბათუმი დიდს შემწეობას აძლევდა ამ სამის წლის განმავლობაში „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას“. წელს კი აღარაფერი ამგვარი არ ისმის ბათუმში. თითქოს საქართველოს სხვა ქალაქები ბათუმს უყურებენო, არც იგიდგან ისმის რამე. ბათუმს ის გარემოება აბრკოლებს ჯერ, რომ ერთ ერთი თეატრი ანანიევისა მთელის ზაფხულის განმავლობაში იქირავებს მოსკოველმა არტისტებმა, რომელნიც ყოველ სამ დღეში ჰმართავენ წარმოდგენას. მეორედ კიდევ ის აბრკოლებს ბათუმს, რომ იქაური ინტელიგენცია, რომლის ვალიც არის ამგვარ საქმეების თაოსნობა და მეთაურობა, დაზანტდა, „გაქართველდა“, ე.ი. არა სჯობიან, რომ ჩვენისვე ხელით გაუთხაროთ სამარე ჩვენისავე თაოსნობით დაბადებულს საქმეს, რომლის მსგავსი ჩვენს ცხოვრებას ჯერ არ მოუგონია რა. ესლა გვაკლდა?!

ხუმარა

გაზ. „ივერია“, 1886 წ. N 105. 20 მაისი, სამშაბათი

დაბა და სოფელი
(მოწერილი ამბავი)

ბათუმი, 26 ივნისს საბაჟო საყარაულობებზე ბათუმში ისეთს შევიწროებაში არიან სოფელნი, რომ ენით არ ითქმის და კალმით ვერ აიწერება. მართალია საბაჟოს მხედველნი იქცევიან ძალითა „ინსტრუქციისათა“, მაგრამ მაკვირვებს, ეს ამოდენა მაზრა ბათუმისა რატომ არ აცნობებს თავის შევიწროებას პორტო-ფრანკოთი უმაღლესს მთავრობას. ერთხელ კი მიართვეს არზა უმაღლესს მთავრობას, მაგრამ კიდევ რომ სთხოვონ და აუწერონ თავისი გაჭირვებული მდგომარეობა, ვითომ რა მომაკვდინებელი ცოდვა იქნება! ტანისამოსი რომ გეცვას ახალი, არ გიშვებენ, ძველის ტანისამოსით გადი პორტო-ფრანკოდანაო. ამ დღეებში, მე ამ სტრიქონების დამწერი დავესწარ ერთ საბაჟო-საყარაულო რევიზიას კავკასიის საბაჟო ოლქის სამმართველოს თანაშემწის მიერ. აი სხვათაშორის რა უთხრა საყარაულოს მოხელის უფროსმა რევიზორმა: რითი იციო, რომ ამ საყარაულოზე მოტანილი ხილი ბათუმის მაზრიდგან ადგილობრივი ნაწარმოებიაო? - იმითაო, უპასუხა მოხელემ, რომ პორტო-ფრანკოში ხილი აჭარიტგან შემოდისო, ადგილი საფიქრებელია, რომ აჭარის ნაწარმოები იქნებაო. - იქნება შემოაპარეს აჭარაში ოსმალეთიდანო, განაგრძო რევიზორმა: და ასე მოაქვთო - ხილს ზედ არ ეტყობა არაფერი ნიშნებიო, ულასუხა მოხელემ: - და მე არ შემიძლიან საყარაულოზე მივხვდეთ, აჭარული ხილია თუ ოსმალეთისაო. ჩემს თვალწინ არაერთხელ დაუბრუნებიათ უკან საბაჟო საყარაულოთგან პორტო-ფრანკოში მგზავრი მხოლოდ იმიტომ, რომ ახალი ყაბაღაზი ჰქონია მოხვეული. საბაჟო მოხელენი ბათუმის პორტო-ფრანკოსი რომ უზრდელად ექცევიან მგზავრებს, ეს ყველამ იცის და ნამეტნავად იმათ, ვისაც სამხედრო ტანისამოსი არ აცვიათ. ეს რომ „ივერიამ“ დაბეჭდოს, ნუთუ ამით „ერთად ერთს ქართულ გაზეთს დაეკარგება თავისი მნიშვნელობა მკითხველის თვალში“, როგორც ბრძანებს ბ. ლოპატიო თავის მედიდურს შენიშვნაში?!

მაჰმადიან ქართველებს რამაზანი გაუთავდათ. ბაირამი წვიმების გამო ჩვეულებრივად ვერ იდღესასწაულეს. რამდენთამე გამოჩენილს ოჯახის შვილთ მაჰმადიან ქართველთა გულნატკენად შემომჩვილეს, რომ ჩვენ ქრისტიანებს ყოველ დიდს დღესასწაულებს მიულოცავთ ხოლმე და ქრისტიანებმა წელს ეს ზრდილობა, მოქალაქეობრივი ქცევა ჩვენი არ გარდაგვიხადესო, არ გვახსენეს, არ მოგვილოცესო.

რამაზანმა დამარწმუნა, რომ ყოველი წესები ისლამისა ხალხში მხოლოდ ძალზე და შიშზე ყოფილა აგებული. მომეტებული ნაწილი ბათუმის მცხოვრებლები-სა არ ინახავდა რამაზანს, როგორც ჩვენ არ ვინახავთ მარხვას. ამის გამო უფრო

ფანატიკოსებმა თავს იდეს და მთავრობას მოახსენეს ეს გარემოება. მთავრობამ პასუხად ის უთხრა, რომ ეს საქმე თქვენმა ყაღმა უნდა განსაჯოსო. ეს გარემოება გვაგონებს იმ წესს ოსმალეთში, რომ მთავრობა სჯის, სდევის ყველა იმ პირთ, ვინც რომელსაღმე წესს ღვთის მსახურებისას დაარღვევს.

ის საზარელი, ყოვლად უმსგავსი და შემაძრწუნებელი ჩვეულება, რომელიც ასე მძვინვარებს ოსმალეთში-ადამიანის ყიდვა - ბათუმის ზოგიერთა მიერ უბუღულს ადგილებშიც არსებობს. აი ამის მაგალითი. ერთს ბეგს ჩაგვში უყიდნია ერთი ზანგი... (ფურცელი მოხეულია და შემდეგი წინადადება არ იკითხება)

გაზ. „ივერია“, 1886 წ. 1 ივლისი, სამშაბათი. N 1

ოსმალეთი. ბოლგარიის თავადს მიუწერია ოსმალეთისათვის, მე რომ სიტყვა ესთქვი, იმით მიხდოდა მხოლოდ ოპოზიცია ჩამეჩუმებინაო. ჩემს მოქმედებაში არაფერი გასაკიცხი არააო და ტყუილად მდებენ ბრალს, ვითომ მე სახეში ვისიმე შეურაცხყოფა მსურვებოდეს. გაუქმდა თუ არა კრებაო, დელაგატებს დავნიშნავ, რომ რუმელების ორგანებული სტატუსი გადასინჯოსო.

-რუსეთის რწმუნებულმა პირმა ონუმ, როცა გამოუცხადა ოსმალეთს ბათუმის პორტო ფრანკოს ამბავი, აუხსნა, რომ ეს იმიტომ უფრო მოხდაო, რომ ხალხი დიდ მწუხარებასა და გაჭირვებაში იყო, ბათუმი დღეის შემდეგ სავაჭრო ნავსადგური იქნებაო.

- ბოლგარიისა და სერბიის საზღვრებზე ოსმალეთის ჯარი კიდევ იგზავნება. აქანობამდე გაგზავნილია სულ 20.000 ჯარისკაცი. ელიან სულთანის ბრძანებას, რომ შუკვეთონ ერთი კრესერი და ცხრა მინონოსკა.

გაზ. „ივერია“, 1886 წელი, N 149, 11 ივლისი, პარასკევი

ბათუმი. 11 ივლისს, დღეს, რომ ბათუმი თითქმის მთელ ევროპის სალაპარაკო საგნად გახდა, რასაკვირველია ყველას მოგეხსენებათ. არის ერთი სჯა და ბაასი პორტო-ფრანკოს მოშლაზედ, ბერლინის ხელშეკრულების დარღვევაზედ, აგრეთვე იმაზედ, თუ რა შედეგი მოჰყვება ამ ამბავს და კიდევ ბევრ ამისთანა რამეზე. დეე, დიდებმა დიდზე დიდი სჯა იქონიონ, ჩვენ კი მცირედს დავსჯერდეთ, ცოტა თვალი გადავაგვლოთ ბათუმს და შევიტყოთ, რა ხდება ეხლა ბათუმელთ შორის.

პირველად, რასაკვირველია გულითადი მწუხარება უნდა განგუცხადოთ იმ ჩვენ მოყვარეთა, რომელთა ასე მოწონდათ ჩვენთან ხშირად სტუმრობა და ამას იქით ჩვენი ნახვა მოესპობათ. მხოლოდ ერთი კი დაჰრჩებათ მათ ნუგეშად: - ჩვენს ვაჭრებთან საქმე აღარ ექნებათ და ეს ხომ დიდს ბედნიერებად უნდა ჩაითვალოს იმათთვის.

მართლა თუ ჩვენი ვაჭრები ვერაფერ პატიოსნების კაცები ყოფილან. გაუქმდა თუ არა პორტო-ფრანკო, ამ ვაჭბატონებმა ისეთი გაუმაძღრობა და ცუდ-ზნეობა გამოიციენეს, რომ კაცის პატიოსნებას სრულად არ შეეფერება, მაგრამ შეიძლება კაცი სხვა იყოს, ვაჭარი სხვა.

მართებლობამ ნება მისცა აქაურს ვაჭრებს ერთის თთვის განმავლობაში ბეჭედი დაასვან თავიანთ საქონელს და ბაჟგადაუხდედად ივაჭრონ. ვაჭრებმა ეს ამბავი ისე განმარტეს, რომ ვითომ მართებლობამ ნება მოგვცაო, ამ გარემოებით ვისარგებლოთ და განუხჯელად მყიდველებს ჯიბიდან ამოვაცალოთო.

იმ ნივთს, რომელსაც 4 ივლისს სამ მანეთად ვყიდულობდით, ხუთ ივლისს ექვს მანეთად იშოვიდით, ისიც კარგი იყო. რაშიაღ წინა დღეს ოც მანეთს გახდევინებდნენ, იმავე ნივთში დღეს ორმოც მანეთ დაბლა არავინ გაძღევს. რისგან მოხდაო ეს? ეკითხები ვაჭარს. - პორტო-ფრანკო მოშალეს, ხომ მოგეხსენებათო, ღიმილით გიპასუხებს ბედის მლოცველი ვაჭარი. და მართლაც, ბედის მლოცავი უნდა იყვეს: გუშინ დახლში მანეთი არა ჰქონდა, დღეს ადვილად თუმნებს ჯიბეში იღავენ. ერთმა ურიამ დაკეტა თავისი დუქანი უბაჟო საქონლით გავესებული და ეხლა

ქუთაისში გადააქვს, სადაც მისი გამოანგარიშებით ორმოცდაათი ათასი უნდა მოიგოს მოკლე ხანში.

ერთი მაგალითი კიდევ. მაღაზიაში პყდიულობს ნივთს, რომელიც წინად აქ ხუთი მანეთი ღირდა. ახლა ვაჭარი თხოულობს თუმანს. მყიდველი ეკითხება ვაჭარს - ასე ერთბაშად რამ გააძვირაო? - ესლა ჩვენ ყოველისფერს ისე ყყიღით, როგორც ბაჟგადაუხდელსაო. - კეთილი, მაგრამ ბაჟი გადაჰხდება ამ ნივთს? ჩააცივდებით ვაჭარს. არ ვიციო! გულ-უბრყვილოდ გიპასუხებს ვაჭარი, ჩვენ კი ყველანი ასე ყყიღითო.

ესეც კი უნდა ვსთქვათ, ვინ მოსთხოვს ჩვენს ვაჭრებს იმის ცოდნას, თუ რა მნიშვნელობა აქვს ვაჭრობას და რა წესზედ უნდა სწარმოებდეს იგი. სცარცვე, პგლიჯე, მოურიდებლად ამოაცალე ჯიბიდან ყველას ფული, ოღონდ კი მალე და აუცილებლად გამდიდრდი. პატიოსნების, სიმართლის და კადნიერების სახელი კი ჯერ მათ დაეთრებში არ ჩაუწერიათ.

გაზ. „ივერია, 1886, N 154, ხუთშაბათი, 17 ივლისი

ბათუმი, 11 მკათათვეს. პორტო-ფრანკო მოისპო. ამ გარემოებას აღტაცებით მიეგება ბათუმის მაზრის მაჰმადიანი ქართველობა. დიად, სასიამოვნოდ დარჩა პორტო-ფრანკოს მოსპობა ამ მაჰმადიან ქართველებს. ესენი დღეის იქით თავისუფლად და უშიშრად იყიდიან, რაც უნდათ იმ ფულით, რომელიც აიღეს გაყიდულის თვისის შინაურის ნაწარმოებით. სასიამოვნო დარჩათ ეს ამბავი სხვა მცხოვრებლებთანც. არ ესიამოვნათ ეს გარემოება „კუკულებს“ და სხვა უცხოელთ ვაჭართა, რომელთაც ცარიელი ჯიბით მოსულებმა ისეთი დახლი დაისვეს, რომ სავესე ჯიბით წავლენ აქედგან, თუ წასვლა მოუხდათ. აქაურმა ვაჭრებმა, რომელნიც უცხოელთა საქონლით ვაჭრობდნენ, ესლავე მოუმატეს ყველაფერს ფასები. ეს ჩვენის აზრით უკანონო და უსამართლო საქციელი არის ვაჭრების მხრით. მთავრობამ ამ ვაჭრებს ის შეღავათი და თავაზა უყო, რომ ევროპიდგან მოტანილს საქონელს მხოლოდ რუსეთის ბეჭედს ასვამს და არაფერს გადასახადს არა სთხოვს. ეს მხოლოდ ვაჭრულის სიხარბის და თვალ-ვიწროობის ბრალია. აქ შუაში იტყლიტება ძალაუნებურად მსყიდველი, რომელიც არაფერში არ არის დამნაშავე, რომ ვაჭრებს „ლილიხანა“ წაუხდათ. იმედია ახლა მაინც დაიაფდება სახლები, რომელნიც დღეს აქ მამასისხლადაა.

ბათუმის ნაწილი „ნურია“ თანდათან იწვეს დასავლეთისაკენ, ჭოროხის მხრივ. ცარიელი მინდერები რომელიც ძველს, მაჰმადიანთა სასაფლაოს ეჭირა და ბეგების ადგილებსა, დღეს სახლებით ივსება. ამ ადგილებზე სოკოებივით ამოდის სახლები. აქ ერთი გარემოება ეჩხირება კაცს თვალში, რომელსაც პროვინციის მოამბე უყურადღებოდ ვერ დასტოვებს, თუნდაც ეწყინოს ვინმეს. საქმე იმაშია, რომ ძველებური მაჰმადიანთა სასაფლაო, რომელიც კარგა ბლომა მანძილზეა გაშლილი, უწინ ბეგებს აბაშიძეებს ეკუთვნოდათ. სასაფლაო ქალაქის კუთვნილება არისო და ქალაქი გახდა ამ ადგილის მეპატრონე. სასაფლაო კერძო პირს არ ეკუთვნისო, ქალაქი როგორც მესაკუთრე ამ ახლოს ადგილებისა ხომ იგივე კერძო იურიდიული პირია, როგორც უწინდელი მეპატრონე ამ ადგილისა აბაშიძე? უბრალო ღოღიკის ძალით მიწა ამ შემთხვევაში ერთმევა კერძო პირს და გადადის ისევე მეორე, იურიდიულ პირზე. საბუთი? - არ გვესმის! ამავე საბუთით ქალაქი ართმევს ადგილებს ზოგიერთა პირებს, რადგანაც იქ სასაფლაოები არისო. მესაკუთრენი ეუბნებიან ქალაქს:ჩვენს მიწაში ჩვენივე მამა-პაპა-ნათესავეები და შვილები მარხიან, სხვები არაო. მაშასადამე საზოგადო სასაფლაო არ არისო. მაჰმადიანურის წესით საუკეთესო წვერს ოჯახისას, როცა იგი გარდაიცვლება, საუკეთესო ადგილას სასაფლაოებდნენ, ბაღებში, სახლის ეზოში, კარებს წინ და სხ. ამგვარი ადგილები არ ჩაითვლება საზოგადო სასაფლაოდ. ჩვენ ესე გვეონია ეს საქმე და არ ვიციოთ, იქნება

ცდებოდეთ კიდევცა. ამ საგანს ისე შევეხებით მხოლოდ, სხვათა შორის, თორემ რა ჩვენი საქმეა ამაებზე ბაასი.

„ნურიის“ ახალ მოშენებულს ადგილზე გადავიდა სხვათა შორის „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ სკოლაც. ამ ნაწილში ჯერ ქალაქს არც ფანრები დაუდგავს, არც ქუჩები გაუსწორებია და არც წყალი გამოუყვანია მილით. ყველა აქ ჩამოთვლილი და დასახელებული საგანი ჩვენთვის „ახალ შენებათათვის“ ისე საჭიროა, როგორც შუა ქალაქში მცხოვრებთათვის, ამბობენ „ახალ შენის“ მცხოვრებნი. განა ჩვენ არ ვაძლევთ ქალაქის ხაზინას შესავალსაო, რომ ერთი პოლიციელიც არ გვყავსო, რომ გაჭირვებაში მივმართოთო. იმედია ბათუმის პოლიცია ამ უბანს არ გასწირავს და ტურადლებას მიაქცევს.

ბათუმელებსაც გაუჭირეს საქმე მორარულ პერიპატეტიკა-აქტიორებმა. ამ უკანასკნელთ ბ. ანანიივი პყვლეფავს თვისის „თეატრის“ ქირით და ისინი ჩვენა. განსაკუთრებით ტყუილად იცარიელებენ ჯიბეს ჩვენი დაღალ-კავებიანი მანდილოსნები, რომელნიც მიხედულებისა გამო უთუოდ უნდა დაესწრონ წარმოდგენას, მაგრამ წარმოდგენა იმ ენაზე იმართება, რომელიც იმდენად არ ესმით ჩვენს მანდილოსნებს, რომ პიესის შინაარსი გაიგონ.

ჩვენი ტფილისის დრამატული დასი ბათუმსაც ეწვია. მოსვლისთანავე დასი ორად გაიყო. ბათუმის ქართველობა იძულებული გახდა ორივე დასის ბილეთები აერო. იღებდნენ ბილეთებს ბათუმელი ქართველობა იმირომ, რომ „ჩვენი“ არტისტები არიანო. პირველმა წარმოდგენამ „ეხლანდელმა სიყვარულმა“ ძალიან გვახსიამოვნა, რადგან აბაშიძემ და მისმა მეუღლემ ხელოვნურად ითამაშეს. მეორე წარმოდგენამ, რომელიც გაიმართა ანდრონიკოვის ლობტარობით (?), დაგვარწმუნა, რომ ჩვენი აქტიორები პროვინციის ხალხს მასხრად იგდებენ, მათ ჰგონიათ, რომ პროვინციაში არ იციან, რა არის ესტეტიური სიტკბო და ბალაგანური მასხარაობა!... ბათუმელმა ქართველებმა ჩვენი მოვალეობა შევასრულეთ, ორივე წარმოდგენას დავესწარიით.

ხუმარა

გაზ. „ივერია“, 1886, N 156. 19 ივლისი, შაბათი

ბათუმის აღებ-მიცემობა და ვაჭრობა

ინგლისის გაზეთ „Staudart“-ში ინგლისელებისავე გარეშე საქმეთა სამინისტროს დაუბეჭდია მოხსენება თავის ბათუმელის კონსულის ბ-ნის პიკოვისა. ამ მოხსენებაში პიკოვი ბათუმის ვაჭრობასა და აღებ-მიცემობაზედ ლაპარაკობს. ამას გარდა იმასაც ამბობს, რა საქმე შეიძლება მოგების გულისათვის დაიყოს ინგლისელმა კაცმა ბათუმშიო და როგორ შეუძლიან ადვილად გამდიდრდესო. თუ ინგლისელებისთვის კარგია ადვილად გამდიდრება, ჩვენ ქართველებისთვისაც უფრო საჭირო და უფრო უპრიანიცაა. აი რამდენიმე ადგილი პიკოვის წერილიდან:

„ბათუმის აღებ-მიცემამ ძალიან იმატა 1885 წლის განმავლობაში, ესე იგი უფრო ბევრი საქონელი შემოვიდა და უფრო ბევრი გაიგზავნა სამზღვარ გარედ. ამ რიგად, ვაჭრობამ იმატა, მაგრამ საზოგადოდ ბათუმის წლიური ვაჭრობის ფული რომ ავიდოთ, ეს ფული დიდი არ არის, იმიტომ რომ უმთავრესი საქონელი რაც იყო, იმისი ფასი თანდათან აკლდებოდა. ბოლოს ასე გამოვიდა, რომ საქონელი ბლომად გავიდა ბათუმიდან და შემოვიდა ბათუმშივე, მაგრამ საერთო ჯამი ვაჭრობისა მცირე იყო. ამის გამო ვაჭართა მოგებაც, რასაკვირველია ცოტა იყო, ვიდრე 1884 წელსა. უმთავრესი საქონელი, რომელიც გადიოდა ბათუმიდან იყო ნავთი და ამ ნავთიდან ნაკეთები ნივთიერებანი. ახალი გზები გაკეთდა ამ ქვეყანაში და ამის გამო პური და სიმინდიც დიდძალი გააქვთ ბათუმიდან. ეს ყოველივე მოაქვთ ქვეით ქვეყნიდან, რომელიც კასპიის ზღვისკენ არის და მდებარეობს ტფილისსა და გან-

ჯას შუა. 1885 წელს ჭირნახულიდამ უფრო პური მოდიოდა ბლომად. სულ, რაც ჭირნახული გაიტანეს, იქიდან ასს ნაწილში, 75 ნაწილი პური იყო. ბევრი გააქვთ ბათუმიდამ ქვა-გუნდაცა. ქვა-გუნდა იპოვება ყვირილის ახლოს, შორაპნის მაზრის მადნებში. ეს მადნები, როგორც ამბობენ, ძალიან მდიდარი მადნებიაო. გზები რომ იყოს რიგიანი, განუსაზღვრელის რაოდენობის ქვა-გუნდას ამოიღებდნენო. ბათუმიდამვე მიდის საფრანგეთში მატყლი, შეუმუშავებელი აბრეშუმი და შეუმუშავებელივე ბამბა. ამ საქონელსა ჰყიდულობენ ტფილისს იქით ქვეყნებში, კასპიის ზღვისკენ. ყველა ამაების გარდა ბათუმიდამ გააქვთ კიდევ: ხე-ტყე, ტყავი და ბეწვი ნადირთა და ცხიველთა, ხალიჩები და მებრვე სხვა.

რა საქონელი და რამდენი შემოდის ბათუმში სამზღვარ-გარეთიდან - ეს ნამდვილად არ ვიცით. ვიცით მხოლოდ რაოდენობა იმ საქონლისა, რომელშიაც ბაჟია მიცემული. ხოლო რაც უბაჟოდ შემოსულა და ადგილობრივ ბათუმს მოუხმარნია, ეგ არ ვიცით.

რადგან ნავთის მრეწველობა ძალიან წინ წავიდა, ამის გამო ბევრი მოდის ბათუმში ესრეთ-წოდებული ნატრი, აუზებისათვის საჭირო პრტყელი რკინა ფურცლებივითა, თუნუქა, აგური, გაკეთებული ისეთი თიხისაგან, რომ ცეცხლის შიში არ აქვს. აგრეთვე ცარიელი ბოჭკები. მეორეს მხრივ, ძალიან უკლეს ქვანახშირის გაგზავნას ბათუმში, ცემენტისას, საკოლონიო საქონლისა და ფარჩეულობისას. ამის მიზეზი ის არის, რომ რაც საზღვარ-გარეთიდან საქონელი მოდის, ყველაფერს ბაჟი უნდა გადახდეს. მაგრამ ბაჟიც ბაჟსა ქვიან. აქ ბაჟი დიდია დაწესებული. ამ ბაჟს ის დანიშნულება აქვს, რომ უცხო სამრეწველო საქონელი არ შემოუშვას ქვეყანაში და ამით ქვეყნის მრეწველობა განაკარგოს და გააძლიეროს, რომელიც ბაჟს აწესებს. 1885 წლის განმავლობაში უცხოეთის საქონელზე აღებულ იქმნა ბაჟად სულ 48,253 გირვანქა სტერლინგი (თითო გირვანქა სტერლინგი 10 მანეთს უდრის) ანუ ნახევარ მილიონ მანეთამდე. 1884 წელს კი ბაჟი ფული მოაგროვეს მხოლოდ 23,479 გირვ. 1885 წ. ბათუმიდამ გატანილი იქნა რუსეთის პორტებისათვის 43,480 ტონა საქონელი, ხოლო ბათუმში შემოტანილ იქნა 58,515“.

ქვანახშირის ზიდვას უმატნია უფრო რუსეთიდან: 1884 წელს შემოუტანიათ 1,912 ტონა, 1885 წელს კი 7,838. ცემენტის ზიდვასაც უმატნია ცოტაოდენად. შემდეგ პიკოვი ამბობს, რომ 1885 წ. უფრო ბლომად მოდიოდა გემები ბათუმში, ვიდრე 1884 წელსა, და რომ რადგანაც აქ ინგლისის ვაჭრები არ არიან, ნემეცებმა ჩაიგდეს ხელში ვაჭრობაც და ცხოვრებაცო.

„ვიდრე ამ ჩემს მოხსენებას გავათავებდეთ, ბრძანებს ბატონი ვიცე-კონსული, მე გავებდავ და ვიტყვი, რა საქმეა აქ ვაჭრობაში დარცენილი კიდევ ისეთი, რომ შეიძლებოდეს კაცმა ხეირი ნახოს“. ჯერ ერთი, რომ შეიძლება ყველა ფირმებს ნავთის მოვაჭრეებისას კაცი შეეპოოდოს და ცილაობა გაუწიოს, მხოლოდ ეს არის, რომ ამისთვის საჭირო იქნება ნავთოსანის მიწების სყიდვა, აუზების დამართვა, ბაჟოს მენავთებთან საქმის დაჭერა - ერთი სიტყვით, დიდი ფული უნდა.

„არის კიდევ სხვა საქმეები, საცა მაგოდენა დიდი ფული არ უნდა? ასეთი საქმეა: გამართვა საწოებისა და მაღაზიებისა და ყიდვა იმ საქონლისა, რომელიც აქ ძალიან საჭიროა, როგორც მაგალითად: რკინეული სანავთო აუზებისათვის, მილები, თუნუქა, ნატრი, მაშინები, სხვადასხვა ფარჩეულობა და საქონელი. ხეირს მისცემს აგრეთვე გამართვა სახელოსნოსი, რომელსაც შეეძლოს შეკეთება გემებისა და მაშინებისა.

„რადგანაც ბათუმი შესანიშნავი პორტია ამიერკავკასიისა და ქარვასლასავით არის ევროპისა და სპარსეთის გზაზედ და რადგან ბათუმში გამკლელ-გამომკლელთ რიცხვი უფრო და უფრო მატულობს, ამისათვის ფრიად საჭიროა კარგის სასტუმროების გამართვა მიმსვლელ-მომსვლელთათვის. მომეტებული ნაწილი აქაური სასტუმროებისა აქვს ფრანსიელებს, ან ურიებს და ყველანი დიდს მოგებაში არიან. მე არ ვიცი რატომ სხვა კი აღარ მოიგებს და გამდიდრდება, თუ ამ სასტუმროს გამართავდა აქ. მე დარწმუნებული ვარ, რომ ვინც კარგს, დიდკაცურად მოწუბილს სასტუმროს გამართავს, გააკეთებს შიგ საბანებელს აუზებსა, წიგნისა და

გაზეთის საკითხავს ოთახებს და სხვა ამისთანა მოწყობილობას მოახერხებს, ის დიდძალ ფულს მოიგებს“. კარგი ხუროთ-მოძღვარი, გამოცდილი ამშენებელი სახელებისა, რომელსაც შეეძლება ან თავის ხარჯით ააშენოს სახლები ან პირობით სხვისთვის ააშენოს ხოლმე, დიდს ხეირსა ნახავს. აქ დიდი საშინელი ნაკლებობაა სახლებისა კერძო პირთა და ოჯახთათვის. რამდენისამე მთავრობის სახლს გარდა, აქ თითქმის სულ არ არის ისეთი სახლები, რომ შიგ ცხოვრება შეიძლებოდეს. რაც არის, ისიც საჩქაროდ არის ახუხულავებული, უგეგმოდა და ჰიგიენის მოთხოვნილებათა დაუცველად. ამასთანავე, ქირა სახლებისა მეტად დიდია. მაგალითად, ხუთი-ექვსი პატარა ოთახებიან სახლში იღებენ 700 და 1000 მანეთს წელიწადში. ამ გვარის სახლების აშენება პღირს ბათუმში 5,000 და 7,000 მანეთი. ბათუმში ნაღდი ფულიც ძალიან ცოტაა. ამის გამო აქ ერთი საქმე ჩნდება კიდევ ისეთი, რომ შეიძლება სახეიროდ გამოიყენოს კაცმა თავისი თანხა. ეს საქმე ბანკის გამართვაა. ფული ბათუმში ისე ცოტაა, რომ 12 და 18 პროცენტი ნასესხ ფულზე იაფ სარგებლად ითვლება. უფრო ხშირად კი ნასესხ ფულში 24 პროცენტზე მეტს იხდიან. არავითარი საქონელი არ მისცემს კაცს ისეთს სარგებელს, როგორც ნაღდი ფული. საბანკო საქმე აქ ყოველად უსვინდისო ჩარჩების ხელშია. ამისათვის მე სრულიად ეჭვი არა მაქვს, რომ საბანკო სახლი რომელსაც კავშირი ექნება ევროპის ფულიან ხალხთან, დიდ ხეირსა ჰნახავს ამ ქალაქში“.

გაზ. „ივერია“, 1886 წ. 19 აგვისტო, სამშაბათი, N 179

ბათუმი, 24 აგვისტოს. ბათუმშიაც შეირყა ჩვეულებრივი მყუდროება, სამი შესაზარი მკვლელობა მოხდა ზედიზედ. ერთს ავი ზნის ქალთა სახლში ერთმა დედაკაცმა დანით ყელი გამოსჭრა თავისსავე ამხანაგ ქაკს. მკვლელი დედაკაცი დაჭერილია. როგორც მითქმა-მოთქმაა, ეს საშინელი მკვლელობა გამოიწვია ფულმა, რომელიც საცოდავს მსხვერპლს დიდი ხნის განმავლობაში მოეგროვებინა, ამას წინათ ერთს ბათუმელს სასტუმროთაგანში ქეიფის დროს ერთს ბათუმელს, მაჰმადიან ქართველს და ერთს მდიდარს უცხოელ ვაჭარს ლაპარაკი მოსვლიათ ერთმანეთში, ლაპარაკი ბოლოს ჩხუბად თურმე გარდაიქცა და უცხოელმა ვაჭარმა მაჰმადიან ქართველს, ყადირ ეფენდის ჯოხი თურმე დაარტყა თავ-პირში. ყადირ ეფენდიმ ესროლა თურმე რევოლვერი და შიგ თეძოებში მოარტყა. ჭრილობა აღმოჩნდა სასიკვდილო, რის გამოც უცხოელი ვაჭარი გარდაიცვალა საშინელის ტანჯვით. ეს მკვლელიც დაატუსაღეს.

წასულ კვირაში კიდევ ერთი შემადრწუნებელი მკვლელობა მოხდა. ბათუმში სცხოვრობდნენ რამდენიმე ოსმალნი ათინიდან (დაბა ოსმალეთში). ამათს შეენიშნათ ერთის თავიანთ 18 წლის ახალგაზრდა ნაცნობისათვის, რომ 40 ღირა აქვს ჯიბეში. ყოველივე ჯიბიგირული ოსტატობა თურმე შეაღიეს ზედა, რომ ეს ფული ამოეცალათ ამ ყმაწვილისათვის, მაგრამ ვერ მოახერხეს. ბოლოს გაიტყუილეს ბათუმის გარეთ. ვითომ ყმაწვილი უნდა წაეყვანათ ერთს ნაცნობ კაცთან, რომელიც ბათუმის ახლოს ერთს აგურის ქარხანაში მუშაობდა. გზის შესამოკლებლად ახალგაზრდა ტყით უნდა გაეტარებინათ. შევიდნენ თუ არა ტყის პირში, ეცნენ და დანით ყელი გამოუღადრეს. მტარვალებს ფული ამოუცლიათ მკვდრისათვის და გვამი იქვე ჭაობში ჩაეფლათ. მეორე დღეს, საღამოს ჟამზე მკვდარს წააწყდა ვიღაც სალდათი, რომელმაც იქვე მყოფს საბაჟოს ყარაულს შეატყობინა. საბაჟოს ყარაულმა ატეხა თოფის სროლა, რითაც ყველამ შეიტყო რომ რაღაც არაჩვეულებრივი ამბავიაო. უცებ თავი მოიყარეს გამომძიებელმა, პოლიციის მოხელეთ კარდონის აფიცრებმა და სხ. გამოძიების დროს აღმოჩნდა, რომ უბედურს მსხვერპლს 18 ჭრილობა ჰქონდა ტანზე. ყელის გარდა მუცელიც გაჭრილი ჰქონდა. აქ გასაოცარი მხოლოდ ის არის, რატომ ვერ შეიტყო საბაჟოს მცველმა სალდათმა ეს საშინელი მკვლელობა, რომელიც იქვე, მის ახლოს, ოთხი ნაბიჯის მანძილზე, ჯაგებში მოხდა?

სამართლიანობა მოითხოვს აღვნიშნოთ აქა, რომ ძალიან მარჯვედ მოიქცნენ მკვლელობის ძებნაში პოლიციის მოხელენი ბბ. ჯაიანი და დუხოვსკი, რომელთა

მეცადინეობით დღეს მართლ-მსაჯულების ხელთ არიან საშინელი მკვლელნი უბედურის 18 წლის ახალგაზრდისა.

ერთი საცინელი ამბავი მოხდა ამას წინად ბათუმის მახლობელ სოფელში: ოც-და-ათის ცხენისათვის მოუჭრიათ კუდები მესაცრე მაწანწალებს. არც ერთი ცხენის პატრონი აღარ ჯდება ცხენზე სირცხვილით. ძალის ძალად ცხენები იალაღზე გაუშვეს, დასუქდებიან, კარგია!

ხუმარა

გაზ. „ივერია“, 1886 წ. 28 აგვისტო, ხუთშაბათი, N 186

ნავთის გამყვანი მილი ბაქოდან ბათუმამდე

გაზ. „каспий“-ს დაუბეჭდია ის პირობანი, რა პირობითაც სახელმწიფო ქონების სამინისტროს შესაძლებლად უცნია, რომ ნება მისცეს რომელსამე კერძო საზოგადოებას ნავთის გამყვანი მილის გაკეთებისა კასპიისა და შავი ზღვის შუა. აი უმთავრესი პირობანი:

ნავთის გამყვანი მილის შემწეობით ნავთი იაფად და ბლომად უნდა იქნას გადატანილი შავი ზღვის ნაპირებზე, იქ უნდა შემუშავდეს და შემუშავებული უნდა გაიგზავნოს სამხრეთ რუსეთისა და დასავლეთ ევროპის ბაზრებზე. რადგან მილს ასეთი დანიშნულება ექნება, ამიტომ ამ მილით ნავთის გადატანა ყველას უნდა შეეძლოს. მილს უნდა შეეძლოს, რომ ყოველ წლივ, თუ საჭიროება იქნება, 40 მილიონი ფუთი ნავთი გადაიტანოს. როცა იმდენად ბევრი მსურველი იქმნება ნავთის გადატანისა, რომ წელიწადში ამ მილით გადაიტანენ 36 მილიონ ფუთს, მაშინ მილის გამყვანმა საზოგადოებამ მეორე მილიც უნდა გაიყვანოს. ფასი გადატანისა უნდა იყოს 11 კაპიკი ბაქოდან ბათუმამდე. სხვა-და-სხვა შუა სადგომზე ფასი დაიდება მანძილის მიხედვით და სახელმწიფო ქონებათა მინისტრის დამტკიცებით. საზოგადოებას ნება ექმნება 20 წლის ვადით ისარგებლოს მილითა. ვიდრე ეს ვადა არ გავა, სხვა საზოგადოებას და კერძო პირს ნება არ ექმნება გამართოს მეორე ნავთის გამყვანი მილი. საზოგადოება ვალდებულია აძლიოს მთავრობას თითო ფუთს გადატანილს ნავთზე ნახევარი კაპიკი, როცა წელიწადში 30 მილიონზე ნაკლები არ იქნებაო. საზოგადოება ვალდებულია ამ საქმისათვის მიღები შეუკვეთოს რუსეთის ქარხნებსაო და ყველა საჭირო მასალაც რუსული მასალა უნდა იყოსო. საზოგადოებას ნება აქვს შეისყიდოს კერძო მამული, რომელიც საჭირო იქნება მილის გაყვანისთვისაო. მიღმა უნდა გაიტანოს ზოლი მიწისა სულ ოთხის საჟენის საგნისაო, ხოლო სხვა-და-სხვა სადგურთა და შენობათათვის საჭირო იქნება შესასყიდათ სულ 100 დღიური მიწაო.

გაზ. „ივერია“, 1886, 6 სექტემბერი, შაბათი, N 191

ბათუმი, ენკენის თვის 15. სადღაა ის მოძრაობა, კვილი-კივილი, რომელიც აქ იყო, როცა ბათუმი, ეს საოცნებო კალიფორნია, პორტო-ფრანკოდ ითვლებოდა. დღეს ყველას თავ-პირი ცჩამოსტირის, ყურები ჩამოუყრია, ბევრიც გაემგზავრა აქედან ბედ-იღბალის საცდელად სხვა-დასხვა მხრისაკენ. ქესატობას ხომ ნუღარ ბრძანებთ. რუსეთის ვაჭრები აპირებენ აქ მოსვლასაო, მაგრამ არც ეს არის დიდი ნუგეში აქ საყოველთაო კოტრობის დროს. იმათ ლოღინით თავს ნურავინ შეიწუხებს. ხომ მოგესხენებათ ქართული ანდაზა „წყალ-წაღებული ხავსს ეჭიდებოდაო“. ისევ როტშიდლიდა დარჩა სანუგეშოდ. ჯერ კიდევ არაფერია, მოვითმენთ ამ ყოფას, მაგრამ თუ ბაქოდან ნავთის მილები გამოიყვანეს ბათუმში, მაშინ მშვიდობით დროგებო და მედროგებო! რამდენი სული მუშა დარჩება მაშინ ულუკმა-პუროდ, სათქმელადაც ძნელია. ზოგან მილები, ზოგან კიდევ მაშინები. რა ჰქნას მუშახელმა, როგორ შეთოკოს მუშამ ეს ცივილიზაციის ნიაღვარი!

მაინც საშინელი გვაღვიანი წელიწადია წლეუანდელი წელიწადი. ეს სოფდაგრები კიდევ ჰო, აქვთ მათ სადარდებელი და საანგარიშო საგნები, მაგრამ ამ ჩვენს

განსწავლულ ხალხს რაღა ემართება? ისე დაიგვალვა ეს წელიწადი საზოგადოებისა წელსა, რომ არც თუ წერას, ლაპარაკსაც ვეღარ ახერხებს. ამგვარად დასუსტულნი ადამიანის შვილები არ მინახავს.

ბათუმის ახლო მახლო სოფლებებს გამოუცხადეს, რომ პირდაპირ რომ ერთი ტყიანი მთა არისო, ის მთა საზაფხულო აგარაკად უნდა გაკეთდესო. მთის ძირიდან მოკიდებული მთის წვერამდის გზა უნდა გაიყვანოთო. მაჰმადიან ქართველებმა მოახსენეს, რომ ხუთის საათის სავალ გზას ჩვენ გავაკეთებთო. თუ აგარაკი გინდათ, მიწის მზომელები მოიყვანეთ, იანგარიშეთ ეს უშველებელი გზა რა დაჯდებაო, ყველამ გამოიღოს ფული და მაშინ ჩვენც მოგართმევთ ხევდრს ფულსაო. როგორ გათავდება საქმე, ჯერ-ჯერობით არ ვიცით. ართვინელებსა და ზოგადად ლივანა-მაჭახლელებს ოსმალეთში გაუგზავნიათ დელეგატები, იმის გასაგებლად, თუ რა გზით და როგორ შეიძლება მოხერხდეს საყოველთაო გარდასახლება ამ კუთხის მაჰმადიანებისა

ბათუმში ერთადერთი ტან-საბანებელი არის გამართული ზღვის პირად, სადაც მთელი ბათუმის ხალხი ბანაობს ზაფხულობით. საკვირველია, ღმერთმანი რომ აქამდის ამ ადგილას არავითარი შესაბამისი მოწყობილობა არ არის, რომ უბედურ შემთხვევისაგან კაცი დაიხსნან. ამას წინად, აქ ბანაობის დროს ერთი გურული დაირჩო ზღვაში ისე „ნანაჯოგიანათ“ დაიკარგა, რომ გეშსაც ვეღარ მიაგნეს. რამდენიმე დღის შემდეგ თვით ზღვამ ამოაგდო დასახიჩრებული გვამი უბედურის გურულისა. წასულ კვირას კიდევ ერთი სომეხი დაირჩო. ეს კიდევ სწორედ უპატრონობის მსხვერპლი შეიქმნა. ათის წამის შემდეგ გამოათრიეს საწყალი წელიდგან. ქალი, კაცი, დიდი, პატარა თავს დაედვნენ საწყალს, ყველა ღონისძიება იხმარეს, რაც კი შეიძლებოდა ხელ-და-ხელ რიყესე, მაგრამ ვერ მოიყვანეს გრძნობაში, შენ არ მომიკვდე! ნახევარ საათის უკან მოვიდა პოლიციის მოხელე ამალით და დროვით გვამის წასაღებად. მერე ექიმიც მოვიდა, რომელმაც სთქვა, რომ გვამი ჯერ ისევ თბილიაო, მაგრამ გვიანდააო. საწყალს სომეხს რიყეზე ყოველივე ნიშნები სიცოცხლისა ეტყობოდა, მაგრამ უპატრონობის გამო გამოესალმა წუთის სოფელს.

„ნურიის“ თავში კარგი ქუჩა გაიყვანეს, მაგრამ ფარნები კი არ ანთია ჯერა. ფარნებს თავი დავანებოთ, ერთი პოლიციელიც არ არის ამ ქუჩაზე, როდესაც ძალიან საჭიროება მოითხოვს, რომ ამ ყოველს დამეს იდგეს პოლიციელი. ახლა აქ ბევრი ბოროტმოქმედება შეიძლება მოხდეს.

გაზ. „ივერია“, 1886 წ. 23 სექტემბერი, N 205. სამშაბათი

მოწერილი ამბავი

ბათუმი, 29 იანვარს, როგორც მოგახსენეთ, ბათუმი მიდის წინ. დახე დროთა ბრუნვას: გუშინწინ თავისთვის მივარდნილი, მიყუჩებული ბათუმი, „აზიური ქალაქი“, დღეს ევროპის ქალაქად აგადიქცა, გაევროპულდა! საზოგადოებრივი მოქალაქობა, საზოგადო მიმართულება ცხოვრებისა დვთის წინაშე აქ არ დადუმებულა, არ დადინჯებულა, არ დალაგებულა. მოქალაქეობრივი ცხოვრება ბათუმში ნენ-ნელა ხორცს იხსამს. ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ ბათუმის ზოგიერთა ვდაწესებულებათ, არ შეიძლება ცოტად თუ ბევრად წუნი არ დასდოს მეთვალყურემ. ვიმეორებ, ეს იქიდგან წარმოსდგება, რომ დროა საჭირო ფეხი მოიკიდოს ახალს შემოერთებულს ქვეყანაში ახალმა წესმა ცხოვრებისამ, რომელიც უნდა აღმოცენარდეს ძველის ნანგრევებზე. ეს ბუნებრივი კანონია, რომლის გადაბიჯება არავის არ შეუძლიან.

ბათუმსა აქვს წლიური შემოსავალი 80,000 მანათზე მეტი. ამ შემოსავლის რაოდენობა ყოველს წელს ჰმატულობს. ბათუმის მთავრობა ჯერ-ჯერობით აი რა შედავათს აძლევს ახალ აშენებულს სახლების და დუქნების მეპატრონეებს: არც დუქნებში და არც სახლებში სამი წლის განმავლობაში მეპატრონეებს ქალაქის სასარგებლოდ არავითარსამე გადასახადს არ ართმევენ. ამგვარის შედავათის დასრულებისა დუქნებმა და სახლებმა საზოგადოსამებრ უნდა აძლიონ წლიური გარდასა-

ხადი; რასაკვირველია მოემატება ქალაქის შემოსავალს, რადგანაც ამ გვარი შენობანი ერთი და ორი არ არის, არამედ მრავალი. ამ პატარა ქალაქს ამოდენა შემოსავალი აქვს - მაგრამ თვითმმართველობა ქალაქისა კი ჯერ არ არსებობს აქა. როცა ამგვარი დაწესებულება არა აქვს ქალაქსა, მაშინ ქალაქის შინაური საქმეები პოლიციის ხელშია. პოლიცია და ქალაქის თვით-მმართველობა ისეთ დაწესებულებანი არიან, რომელთაც აბარიათ ქალაქის საზოგადო შინაური ცხოვრების გამართვა და მწესვა. პოლიცია არის გუშაგი საზოგადო მყუდროებისა, თვით-მმართველობა კი დიასახლისია ქალაქის ცხოვრებისა. როგორც ერთისა, ისე მეორის მოვალეობა მიიმე და რთულია. იქამდის რთულია ორივე მოვალეობა რომ ერთსა და იმავე დაწესებულებას არ შეუძლიან თავს იდოს და აუვიდეს ამგვარ საქმეებს. ამიტომაც ვხედავთ, რომ ყველა კეთილ განწყობილის და დალაგებული ცხოვრების მქონებელს ქალაქს ეს ორი დაწესებულება ერთი ერთმანეთისაგან განუცალკევების და განსაკუთრებულ დაწესებულებათ გაუხდია.. ბათუმი ჯერ არ პღირსებია ამ კეთილის და სასარგებლო ცხოვრების მოწყობილობას. დღეს ერთიცა და მეორე მოვალეობაც ბათუმს პოლიცია ხელშია. რაიცა უნდა სამაგალითო და ფიცხელი პოლიცია იყოს, მაინც ვერ აუვა ამდენს საქმეებს და სანატრელად ვერ წაიყვანს ქალაქის შინაურს საქმეებს...

დღეს უკვე კანონად აღიარებულია,, რომ ქალაქის მიერ ინიშნებიან დამფასებლებიც. ამათი მოვალეობაა უანგაროდ და გულ-წრფელად ემსახურონ ქალაქის ინტერესებს, საზოგადო სარგებლობას. ყოველ წელს იცვლებიან ეს წარმომადგენელნი, მაგრამ აგერ, რამდენიმე ხანია, რაცერთი და იგივე დეპუტატები დამფასებლებითურთ არ გამოუცვლიათ. დაფასების შესახებ ერთი საკვირველი ამბავი მოხდა აქ ამას წინად, მერჯან აღის მამული დასჭირდა რკინის გზის საზოგადოებას, რომელსაცუეპკველად უნდა შეესყიდნა. ოთხკუთხიანი საუენი დააფასეს 145 მანეთათ. როდესაც არ შეიწყნარეს ეს დაფასება და დაუბრუნეს ხელმეორედ დასაფასებლად, დამფასებლებმა იგივე მამული დააფასეს 110 მანეთად!

ერთ გარემოებასაც ვერ დაუმაღავ მკითხველს. ამ გარემოებებით მოეფინება დიდების სხივი „დეპუტატების“ უანგარო მოქმედებას საზოგადოებრივს ასპარეზზე. ზღვის პირას, ვისაც ადგილები ჰქონდათ, მმართველობამ მეპატრონეებს ჩამოართვა, რადგანაც ეს მამულები სახელმწიფოს საჭიროებისათვის იყვნენ გამოსადეგნი. ამ მამულების მეპატრონეებს მმართველობა აძლევს ან საფასურს, ან ისევ მამულს სხვა ნაწილში. ამ გვარი ადგილები ჩვენს „დეპუტატებსაც“ ჰქონდა „აზიზიაში“, ქალაქის საუკეთესო ნაწილში, იყო ერთი ვცალიერი მოედანი. ეს მოედანი დღეს ნაკუწ-ნაკუწებად დასჭრეს და დაარიგეს. როგორ მოხდა ესა, ღმერთმა იცის, მაგრამ ესე კია საქმე! დღეს ქალაქს მოედნები აღარ აქვს!!

სასურველი იქნებოდა, რომ ქალაქში მალე დაწესებულიყოს თვით-მმართველობა. მარტო მას შეუძლიან ჭორების მდინარეობა სათავეშივე მოსწყვიტოს.

ბათუმის ინტელიგენციის თაოსნობით იქნება გამართული წარმოდგენა ამ ცოტა ხანში, ბათუმში „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სასარგებლოდ.

ხუმარა

გაზეთი „ივერია, იანვარი 31, პარასკევი N 24, 1886 წელი

დაბა და სოფელი

ბათუმი. დაბა-სოფლის მეთვალყურის მოვალეობაა, თვალ-ყური ადევნოს ერთ-გვარად მომდინარე ცხოვრების ტრიალს თავის გარშემო. მოგეხსენებათ, რომ ამ ცხოვრების ბორბალი ყოველთვის წაღმა არა ტრიალობს, ხან უკუღმაც იცის გადატრიალება. ორსავე შემთხვევის აღნიშვნა, ჯეროვანის სიმართლით და გაუზვიადებლივ, აი ჩემი მოვალეობა. მე მაქვს საქმე საქმესთან და კაცის პირადობის შეხეზიდვან ისე შორსა ვარ, როგორც მზე დედა-მიწიდან... რადგანაც ხანდაზმით უნდა ვავუწყო ხოლმე ყოველი მომხდარი და ყოფილი ჩვენის ცხოვრების მეთაურს, გაზეთს, ამიტომ ჯერ საჭიროდ ვრაცხ, - მკითხველს დავუხატი, გარეგანი სურათი იმ ადგილისა, სადაც ბედმა მარგუნა ყოფნა.

ბათუმი სამაზრო ქალაქია ძველებურის მესხეთისა და ეხლანდელის ბათუმის მაზრისა. ამ ქვეყნის გული იყო და არის ბათუმი. აქ ხშირად ნახავთ მესხელებს, რომელნიც თვალ-ტანადობით, სახით, სიტყვა-პასუხით იგივე ქართველები არიან, როგორც გურულები. დიად, იგივე გურულები არიან, რადგანაც ეს მხარე გურიის მონაჰერი მხარეა. უნებურად გული მოსდის მაყურებელს უღმობელს დროთა ბრუნვაზე, რომელმაც მოსწყვიტა საქართველოს თათრებმა - აქეთ ეს მხარე, იქით ალბანია, სახელ-განთქმული საინგილო! სასიამოვნო სანახავია, როცა აჭარელი ასევე ლაპარაკობს მის ბუნებრივს ქართულს ენაზე, როგორც მე-17 საუკუნის წინად.

ბათუმი პორტო-ფრანკოა, ისეთი ქალაქი, სადაც უბაჟოდ ყოველისფერს შეიტან, მხოლოდ იქიდან თუ გამოიტან, ბაჟი უნდა მისცე. ძალიან შეავიწროვა ხალხი ამგვარმა საქმის მდგომარეობამ. ეს არის მიზეზი, რომ ბათუმის მაზრამ მიართვა არზა უმაღლესს მთავრობას, რომ პორტო-ფრანკო მოისპოს. ვიცით გაზეთებიდან, რომ ამ საქმის გარემოება წარდგენილია სახელმწიფო რჩევაში გასარჩევად. უეჭველია უმაღლესი მთავრობა ხალხის სურვილს პატივსა პცემს. მაშინ მთავრობას ექმნება საქმე პირ-და-პირ უცხოელთა სოფდაგრებთან, რომელთაც თვითონ გადაახდენინებს ბაჟსა.

დღითი დღე იზრდება ბათუმი. ვისაც ეს ქალაქი უნახავს რამდენიმე ხნის წინედ, დღეს რომ მობრძანდეს აქა, სრულებით ვეღარ იცნობს ქალაქსა.. ძნელადღა ნახავთ ცარიელს ადგილს აქა, გარდა იმ აქ-იქ სადავო მამულებისა, რომელნიც ცარიელნი ყრიან: სოკოსავით ამოდიან სახლები, და აშენების უმაღლე ქირით იჭერენ. გასაოცარს ფასს აძლევენ სადგურებში. დროა, მაზანდაა ასეთი. ამისო ბათუმი მთელის მიღეთის ხალხით. დიდი მუშაობა, მოძრაობაა. აქ ნავთის ქარხნები, იქ სამხედრო სიმაგრეები, აქ ნავთ-საყუდელის გასაკეთებლად გაცხარებული მუშაობა, იქ კასრების ქარხანა და სხ. ყველა ესენი ისეთი რთული საქმეებია, რომელიც ათასობით თხოულობს თუ მუშას, თუ ხელოსანს, თუ გამგებელს, თუ მორიგეს და ბევრი სხვანი. ამ გარემოებამ ასწია ფასები, არა მარტო სადგურებზე, - საჭმელ-სასმელზედაცარც ეს უკანასკნელია იაფად. ასეა თუ ისე, ბათუმი კი საათობით იზრდება და აძლევს ლუკმას ყველას, ვინც ხელს ანძრევს.

ბათუმი შემოზღუდული მთებით და ზღვით, ერთი საუკეთესო ზღვისპირა ქალაქთაგანია. ამ სიკეთეში ბევრი წილი უდევს მდებარეობასა და ჰავას. შავი ზღვა, რომლის ნაპირზედაც მდებარეობს ბათუმი, ზაფხულში აგრილებს ბათუმის არე-მარეს, ზამთარში ათბობს. ეს, როგორც მოგეხსენებათ, საზიგადო მოვლენაა, თვისებაა ზღვისა. ბათუმის ახლო-მახლო ბლომადა არის მშვენიერი სააგარაკო ადგილები რკინის წყლებით. - ამას რომ მიუმატოთ ის მთები, და დედეები, რომელიც ბათუმს სამხრეთ-აღმოსავლეთისაკენ არტყია, მაშინ ხომ უფრო დაფერადდება ისედაც კოპწია ბათუმი. ერთმა რუსულის გაზეთის კორესპონდენტმა ბათუმი შეადარა ნიცას და სთქვა, რომ ჯან-მრთელობისთვის ბათუმი მეორე ნიცა იქნებაო.

თავის დროზე რომ ბათუმი ნიცა იქნება, ამას მე ვერ ვიტყვი, მაგრამ დღეს რომ ბათუმი შეუფარდოთ ნიცას, ამ „ჯანაოზს“, ეს, სხვა რომ არა იყოს რა, ბათუმის მდებარეობის და მისი სანიტარული მდგომარეობის უცოდინრობაში ჩამოგ-

ვერთმევა. ბათუმში, სიმაღლე ითხოვს, ვსთქვათ, მხოლოდ ერთი ნაწილია სუფთად, ჰიგიენურად მოწყობილი. ეს ევროპიული ნაწილია ქალაქისა და სახელად „აზიზი“ ჰქვია. იმ კორესპონდენტს რომ „ნურია“ ენახა თავისის დამპალის ტბით, ჯაიანის საღორით, გაბრიელას ბოსლით, მედროვეთა საჯინიბოებით, და სამხრეთის მხარეზე ბათუმიდგან ჩაყვითლებული ჭაობები, მაშინ ნიცცა კი არა, კოხი და სოფერის მიკრობები მოელანდებოდნენ თვალებში!

სამხრეთით ბათუმს არტყია კარგა ბლომად მანძილზე ჭაობები. როგორც ყველგან და ყოველთვის, ისეც აქ ეს ჭაობები სავსენი არიან მიაზმებით, რომელნიც სწამლავენ ბათუმის ჰაერს. თუმცა მმართველობამ დიდი ყურადღება მიაქცია ამ ჭაობებს, საიდანაც ზღვამდინ გაიყვანა არხი, მაგრამ დროა საჭირო, რომ სულ დაიწრიტნენ და დაშრნენ ივინი. ოდესმე დაშრებიან ეს ჭაობები, მაგრამ დღეს - კი ისეთ შენელებულს და შეზავებულს ჰაერს სთავაზობენ ჩვენს ფილტვებს, რომ ღმერთმა თქვენ მტერს.

„ნურიის“ ტბა, უიმისოდაც დამპალი წყლითაა სავსე, ივსება ატთასგვარი ბინძურობით. აქვე ბატონს ჯაიანს გაუკეთების საღორე, სადაც შუა ქალაქში ღორებს აბუნაგებს. საჯინიბოები არ იწმინდება, გაბრიელის ნახირი ხომ უარესს სჩადის. გაბრიელიც დამიჯერებს და ბატონი ჯაიანიც, რომ საზოგადო ჯან-მრთელობის დასაცავად უმჯობესი იქნებოდა პირველის ბოსელი და მეორის საღორე ქალაქს გარეთ ყოფილიყვნენ გაკეთებულნი. პირველს ბევრი ნახირი მისცეს ღმერთმა, მეორეს კი ტახები, მაგრამ ჩვენი სიმრთელის მავნებელი ნურც ნახირი და ნურც ტახები ნუ იქნებიან. შარშან პოლიცია ქუჩებში ღორებს არ ატარებდა და წელს კი არხიდან დასეირნობენ იგივე ღორები ქუჩებში. „პატენტიანი“ ღორები არიანო, მოგახსენებენ! „ნურიის“ ტბასაც მიაქცია მთავრობამ ყურადღება. ვიდაც პასეკი კისრულობს ამ მავნებელი გუბის დაშრობასაო. იმედია თავის დროზე ყოველივე ზევით ნათქვამი გარემოება, რომელიც საშიშაა საზიგადოებრივის ჯან-მრთელობისათვის, მოისპობა. აბა მაშინ იქნება ბათუმი ნიცცაც და კარსლბადიც.

ბათუმი სხვაფრივაცაა შესანიშნავი. მის გარშემო ბუნებას თითქო განგებ გაუკეთებიაო ყოველ ნაბიჯის გადადგმაზე სიმაგრეები. მოიგონეთ ძველებური ქაჯეთის ციხე! სამხრეთ-აღმოსავლეთით ბათუმს იმდენი „ქაჯური“ ციხეები არტყია თვით ბუნებისგან აშენებულნი, რომ ბატუმს მართლა ქაჯებიც ვერას დააკლებენ. ბათუმის ნავთ-საყუდელი? - ეს ხომ უმშვენიერესი რამ არის: მყუდრო, განიერი, ღრმა. როცა გაშლილი ზღვა დაჭრილ ნადირსავით ღრიალებს და საზარლად გრგვინავს, მაშინ ნავთ-საყუდელი, თითქოს დასცინის ზღვასაო, ნენ-ნელა ათამაშებს ორთქლის მატარებლებს და აფრიან გემებს! ის ბათუმი, რომელიც ამ ათი წლის წინედ ირგვლივ ატეხილის ჯაგნარით იყო შემოსილი, სადაც მხოლოდ ერთ ნაწილში ატუხულიყო ორიოდე სახლი, დღეს სამხედრო, საკომერციო და ჯანაოზ ქალაქად გარდაიქცა! ვინ მოიფიქრებდა ამას ამ თხუთმეტი წლის წინედ? დღეს ქალაქის ბალი და რამდენიმესართულიანი სახლებია გადაჭიმული.

ბათუმში ადგილობრივ მცხოვრებლებად ითვლებიან მაჰმადიანი ქართველები, ბერძნები, სომხები და რამდენიმე კვამლი ქართველი კათოლიკენი. დანაჩენები ყველა მოსულები არიან. აქაურ მკვიდრთა შორის მაჰმადიანნი-ქართველნი ყველაზე უფრო დაჩაგრულებათ სთვლიან თავსა. ეს ადვილი წარმოსადგენია. ახალ ცხოვრებას, ახალს კანონებს ადრე შეჩვევიან ცხოვრების აღიარებულს და გახელმწიფებულს მიმართულებას, ივინი ყოველთვის უკან ჩამორჩებიან ცხოვრების მიმდინარეობას. დრო მოვა, რომ ისინიც შევლენ საზოგადო ცხოვრების მორეში. ბათუმში არის საქაქო სასწავლებელი, ქალების პროფესიონალური სკოლა, ბერძნების სკოლა და „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ სასწავლებელი. არის ორი მედრესე, ე.ი. მაჰმადიანური სკოლები.

ხუმარა

ივერია, 1886 წელი, იანვარი 16, ხუთშაბათი, N 11